

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВИКЛИКИ

У статті проаналізовано наукові праці зарубіжних авторів та акцентовано увагу на еволюції терміна «інтернаціоналізація». Вказано, що інтернаціоналізація та глобалізація – це різні поняття; інтернаціоналізація змінює глобалізацію, а глобалізація змінює інтернаціоналізацію (Д. Найт). Визначено чинники, які впливають на розвиток вищої освіти в глобалізованому світі: нові інформаційні та комунікаційні технології, суспільство знань, міжнародна мобільність, ринкова економіка і лібералізація торгівлі, комерціалізація освітніх послуг, збільшення рівня приватних інвестицій і зниження державної фінансової підтримки освіти, освіта впродовж життя. Виявлено тенденції інтернаціоналізації, а саме: регіоналізація, комерціалізація, диверсифікація, віртуалізація. Основними викликами інтернаціоналізації є: якість освіти, визнання дипломів, фінансування, відтік мізків.

Ключові слова: міжнародна освіта, віртуалізація, інформаційні та комунікаційні технології, суспільство знань, мобільність, регіоналізація, комерціалізація.

The foreign authors' scientific papers have been analyzed in this paper focusing on the evolution of the term 'internationalization'. It is indicated that internationalization and globalization are two different concepts; internationalization is changing the world of globalization, and globalization is changing the the world of internationalization (J. Knight). The factors affecting the development of higher education in a globalized world are: new information and communication technologies, the knowledge society, international mobility, the market economy and trade liberalization, commodification of educational services, increase in the level of private investment and reducing state financial support for education and lifelong learning. The following tendencies of internationalization have been determined: regionalization, commercialization, diversification, and virtualization. The main challenges of internationalization are: quality of education, recognition of qualifications, funding and brain drain.

Key words: international education, virtualization, information and communication technology, knowledge society, mobility, regionalization, commodification, commercialization.

У 21-му столітті міжнародний вимір вищої освіти набув більшого значення, і в той же час, цей вимір став складнішим. Нові інформаційні та комунікаційні технології (ІКТ), суспільство знань, міжнародна мобільність, ринкова економіка та лібералізація торгівлі, комерціалізація освітніх послуг, збільшення рівня приватних інвестицій і зниження державної фінансової

підтримки освіти, а також освіта впродовж життя впливають на розвиток вищої освіти.

Використання ІКТ привело до створення віртуальних відкритих онлайн-курсів та відкритих університетів, які конкурують із традиційними вищими навчальними закладами. Збільшилася кількість студентів, приватних вищих навчальних закладів, зріс обсяг освітніх послуг. Різноманітність постачальників (провайдерів) і зацікавлених осіб приносять нові хвилі інновацій, впливу конкуренції на міжнародну вищу освіту і політику, що регулює її. Вища освіта переживає часи змін, а світ, у якому вища освіта відіграє істотну роль, переживає істотну трансформацію.

Інтернаціоналізація – це термін, який почали використовувати при обговоренні міжнародного виміру вищої освіти з 1980-х. Оскільки немає визначення терміна «інтернаціоналізація» в офіційних документах міжнародних організацій, які займаються питаннями освіти, науковці найчастіше розуміють під інтернаціоналізацією «включення міжнародного, міжкультурного та / або глобального виміру в навчальний план, у процес навчання і викладання». У наукових дослідженнях увага акцентується на різних аспектах міжнародної діяльності, таких як: академічна мобільність студентів, викладачів, науковців; міжнародні зв'язки, партнерські відносини і проекти; міжнародні наукові програми та дослідницькі ініціативи; організація філій або франшиз; масові відкриті онлайн-курси. В останні роки все більше уваги приділяється торгівлі послугами в сфері вищої освіти та зв'язку інтернаціоналізації й глобалізації.

Зазначимо, що вперше у «Національному освітньому глосарії: вища освіта» наведено визначення терміна інтернаціоналізація (Internationalization): «У вищій освіті це процес інтеграції освітньої, дослідницької та адміністративної діяльності вищого навчального закладу / закладу вищої освіти чи наукової установи з міжнародною складовою:

- індивідуальна мобільність (студентів, науковців, викладачів, адміністративного персоналу);
- створення спільних міжнародних освітніх і дослідницьких програм;
- формування міжнародних освітніх стандартів з метою забезпечення якості;
- інституційне партнерство, створення освітніх і дослідницьких консорціумів, об'єднань» [2, с. 25].

Ми ставимо у цій статті за мету проаналізувати зарубіжні джерела з проблем інтернаціоналізації вищої освіти, виявити тенденції її розвитку та головні виклики.

Термін «інтернаціоналізація» використовувався впродовж багатьох років у політичній науці та урядових відносинах, але його популярність у секторі освіти дійсно виросла тільки з початку 1980-х. Раніше віддавали перевагу термінам «міжнародна освіта» і «міжнародне співробітництво», подекуди вони вживаються і зараз.

Упродовж 1960-х років використовували терміни «міжнародне співробітництво», «міжнародні відносини» і «міжнародна освіта» для таких міжнародних заходів як проекти розвитку, іноземні студенти, а також міжнародні академічні й культурні угоди [4].

У середині 1980-х років інтернаціоналізація визначалася такою діяльністю як навчання за кордоном, вивчення мов, інституційні угоди та краєзнавство.

У 1990-ті роки переймалися розмежуванням понять «порівняльна освіта», «глобальна освіта» і «полікультурна освіта».

Протягом першого десятиліття 21-го століття, однак, менше уваги було приділено діяльності в області розвитку і більше академічній мобільності, яка включає в себе мобільність студентів, наукових досліджень, програм і постачальників, які перетинають кордони. Крім того, характеризуючи цей етап, було більше орієнтації на комерційній і ринковій діяльності. Третя особливість відзначається значним зростанням міжнародних академічних мереж та партнерських відносин на основі взаємної вигоди і співпраці, іншими словами, для некомерційних і комерційних аспектів інтернаціоналізації освіти. Міжнародний вимір є ключовим фактором, який впливає на розвиток вищої освіти і створює виклики для сектору вищої освіти в країнах по всьому світу.

Неможливо аналізувати міжнародний вимір вищої освіти в першому десятилітті 21-го століття без урахування реалій середовища, в якому діє вища освіта [5]. Виклики виникають тому, що мінливе середовище глобалізації впливає на освіту, але і сама інтернаціоналізація стає агентом змін. Як зазначає Д. Найт, «Інтернаціоналізація змінює вищу освіту, а глобалізація змінює інтернаціоналізацію» [9]. Більшість із цих проблем згруповані у восьми областях: глобалізація, регіоналізація, інформаційні та комунікаційні технології, нові постачальники, альтернативні джерела фінансування, освіта без кордонів, навчання впродовж життя, а також зростання кількості й різноманітності діючих осіб (акторів).

Глобалізація, ймовірно, є найбільш поширеною і потужною особливістю мінливого середовища. Як явище, вона домінує в умах політиків, учених, професіоналів і практиків. Роль освіти (особливо післясередньої – як агента і каталізатора глобалізації) є важливою сферою дискусій і вивчення. Обговорення питання про характер, причини, елементи, наслідки та значення глобалізації в майбутньому для освіти є плідним, досить спірним і дуже важливим [3; 11; 9]. Ці автори розглядають глобалізацію, позиціонуючи її як ключовий чинник середовища з різним впливом на освіту, як позитивним, так і негативним.

Важливо відзначити, що обговорення не концентрується на «глобалізації освіти» у вузькому сенсі. Швидше за все, вона представлена як явище, яке впливає на інтернаціоналізацію. Насправді, значні зусилля зроблені протягом останнього десятиліття, щоб зберегти акцент на «інтернаціоналізації освіти» і уникати використання терміна «глобалізація освіти». Ці два терміни не розглядаються і не використовуються як синоніми. Робоче визначення глобалізації – потік людей, культур, ідей, цінностей, знань, технологій та економіки через кордони, яке призводить до більш взаємопов'язаного та взаємозалежного світу [8].

У цьому визначенні підкреслено, що глобалізація – це багатогранний процес, який може вплинути на країни по-різному в економічному, культурному, політичному та технологічному планах. Але у ньому немає чіткої ідеологічної позиції щодо того, чи має цей вплив позитивні та / або негативні наслідки. Ключовим аспектом цього визначення є те, що воно відноситься до кордонів країн і робить висновок про обсяг і рух у всьому світі; таким чином, глобалізація рішуче відрізняється від інтернаціоналізації, яка підкреслює відносини між країнами та між народами.

Основними елементами глобалізації є: суспільство знань; інформаційні та комунікаційні технології; ринкова економіка; лібералізація торгівлі; зміни в

структурах управління. Слід зазначити, що предметом дискусій залишається питання, чи ці чинники є причиною, чи наслідком глобалізації (у багатьох випадках вони, звісно, і те й інше); але це обговорення розглядає їх як критичні елементи глобалізації, що істотно впливають на сектор освіти [9].

Несподіваним результатом глобалізації є зростаюче значення регіонів. Співпраця в Європі, ймовірно, є найвідомішим і, в деякій мірі, найбільш успішним прикладом регіональної взаємодії, особливо в галузі вищої освіти. Європейський Болонський процес є найбільш яскравим прикладом великої реформи в межах регіону. Тепер з дуже сильним зовнішнім виміром, він бере активну участь у тому, щоб зробити європейську вищу освіту більш привабливою і більш конкурентоспроможною стосовно освіти Сполучених Штатів Америки з точки зору її міжнародного виміру. Африканізація, з іншого боку, часто розглядається в контексті збереження знань корінних народів і як антидот гомогенізаційного впливу вестернізації. Тому регіоналізація може використовуватися в різні способи і для різних цілей.

Процес інтернаціоналізації підкреслює концепцію національних держав і заохочує відносини та обміни між країнами. Важливо, що інтернаціоналізацію не слід розглядати як процес, який ставить під загрозу місцеві, національні або регіональні потреби та пріоритети.

Інформаційні та комунікаційні технології спричинили вибух мобільності міжнародної інформації. Нові ІКТ дають змогу набагато більшому відсотку студентів мати міжнародні контакти і доступ до інформації. Відстань і час перестають бути перешкодою. Можливості постачання освітніх програм на відстань і з перетином кордонів швидко зростають завдяки використанню нових технологій.

Слід підкреслити, що не завадить певна обережність при використанні англійської мови для обміну інформацією, комунікаційних цілей і як мови навчання для міжнародної освіти. Тривожною проблемою є втрата національних мов як засобу навчання в безлічі дрібних неангломовних країн, особливо в Європі. Крім того, багато електронних джерел, даних та інформації доступні лише англійською мовою. Оскільки постійно зростає обсяг інформації цією мовою, виникає ризик того, що студенти, які розмовляють англійською мовою, не бачитимуть необхідності для вивчення інших мов. Слід пам'ятати, що вивчення мови – це долучення до багатства іншої культури, іншого способу мислення, іншої точки зору на світ, або, принаймні, більш глибоке розуміння того, як інші культури сприймають світ. Оцінка різних способів пізнання та мислення про світ у поєднанні з підвищеними міжкультурними навичками спілкування є важливими атрибутами для випускників коледжів і університетів, які бажають працювати в міжнародних компаніях.

Зростання попиту на вищу освіту, збільшення кількості нових постачальників, нові способи надання освіти, а також нові види програм є передбачуваними у мінливому світі. Нові типи постачальників вищої освіти є активними в наданні освітніх програм як усередині країни, так і на міжнародному рівні. Вони включають в себе медіа-компанії, такі як Pearson (Великобританія) і Thomson (Канада); транснаціональні компанії, такі як Apollo (США), інформатики (Сінгапур) і Aptech (Індія); корпоративні університети, якими керують Motorola і Toyota; мережі професійних об'єднань і організацій [9].

Як правило, ці нові комерційні постачальники зайняті викладанням / навчанням або наданням послуг і не зосереджені на дослідженнях. Вони

можуть служити доповненням, співпрацювати або конкурувати з державними та приватними ВНЗ, мандат яких традиційно поєдує викладання, наукові дослідження і надання освітніх послуг.

Фінансування вищої освіти визнається ключовим викликом для інтернаціоналізації. На глобальному рівні обсяг фінансування зростає більш швидкими темпами від приватних інвестицій, ніж від державного фінансування [10]. Результатами цієї тенденції є диверсифікація, приватизація, комерціалізація вищої освіти та наукових досліджень, а також їх джерел фінансування.

Зростає необхідність для закладів вищої освіти та наукових установ – як державних, так і приватних, – шукати альтернативні джерела доходу. Серед найбільш поширених зустрічаємо фінансування від соціальних фондів, спонсорство з боку приватного корпоративного сектора, доходи від комерціалізації результатів наукових досліджень, а також доходи від платної освіти у ВНЗ.

Наголосимо, що такі питання, як погіршення навколишнього середовища, зростання кількості населення, безпека, глобальне потепління, імміграція, тероризм, права людини й епідемії є глобальними, а тому вони вимагають міжнародного співробітництва та співпраці в цілях пошуку політики та стратегій, які зможуть пом'якшити негативні наслідки і привести до позитивних вирішень. Багатосторонні урядові установи, міжнародні неурядові організації, національні уряди, приватний сектор, а також сектор вищої освіти – всі виконують певну роль на національному та міжнародному рівнях у вирішенні цих проблем. Особливу роль виконує і освіта без кордонів.

Сучасна тенденція в галузі вищої освіти є визнання концепції безперервного навчання в якості допомоги не тільки людям, а й для колективного блага країни. Великий акцент на навчання мотивує осіб на його безперервність і допомагає отримати вміння та знання необхідні для мінливого ринку праці. Це робить позитивний внесок на місцевому, національному та міжнародному рівнях. Поява інформаційних і комунікаційних технологій, які дозволяють учням різного віку отримати доступ до глобальних ресурсів за допомогою Інтернету, підвищує міжнародну інформованість і світогляд студентів.

Важливо також враховувати різні рівні та типи суб'єктів, які беруть участь у розвитку, забезпеченні та регулюванні міжнародного виміру вищої освіти. По-перше, інтернаціоналізація в даний час охоплює величезний масив програм і заходів, які привели нових учасників на ринок міжнародних освітніх послуг. По-друге, ці заходи і питання мають наслідки для політики і правил на міжнародному, регіональному і національному рівнях. По-третє, лінії або межі, що розділяють ці різні рівні стають все більш розмитими і незначними. Це показує, що актори-учасники включають в себе безліч різних типів: це не тільки навчальні заклади і самі постачальники, але й урядові відомства й агенції; неурядові і напівурядові організації, приватні й державні фонди; конвенції та договори [6].

Зростає кількість і різноманітність суб'єктів, які підвищують глобальний зв'язок і беруть участь у просуванні, забезпеченні й виробленні політики, пов'язаної з міжнародним виміром вищої освіти. Це також посилює реальність того, що такі питання, як забезпечення якості, акредитація, визнання кваліфікації, обмін студентами, нові міжнародні або кроскордонні

постачальники, відтік мізків, комерціалізація і торгівля освітою – більше не є прерогативою акторів національних рівнів.

Важливим елементом є виявлення і вивчення означень, які використовуються в дискурсах, пов'язаних з інтернаціоналізацією вищої освіти. У наукових працях ми зустрічаємо різні прикметники: «комплексна», «багатогранна», «різноманітна», «спірна», «мінлива», «проблемна». Вони малюють картину інтернаціоналізації як явища багатовимірного, яке розвивається, впливає і на яке впливають в глобалізованому світі. Цей еволюційний процес виявляє ряд макротенденцій, які впливають на вищу освіту як всередині країни, так і в міжнародному масштабі:

- рух до суспільства і економіки, заснованих на знаннях;
- нові розробки в галузі ІКТ;
- сильніший сенс регіоналізму (торговий, економічний, культурний, політичний);
- більша мобільність людей, капіталу, ідей, знань і технологій;
- більш лібералізована торгівля в рамках двосторонніх і багатосторонніх торгових угод;
- більший акцент на ринкову економіку.

Ці макроекономічні тенденції мають важливі наслідки для міжнародного виміру вищої освіти, а саме:

- підвищений попит на післясередню освіту, особливо безперервне навчання і професійну підготовку;
- більша різноманітність постачальників освіти, в тому числі недержавних / громадських фондів, комерційних компаній, приватних комерційних установ, комерційних юридичних осіб державних установ і негативних – «млинів ступінів»;
- інновації в дистанційному / онлайн і міжкордонному наданні вищої освіти;
- нові види кваліфікацій і дипломів, які пропонуються;
- додаткові нові рівні (або типи) забезпечення якості та акредитації;
- приватні інвестиції у вищу освіту розвиваються швидшими темпами, ніж збільшення державних капіталовкладень;
- нові форми адміністративних / академічних партнерських відносин між різними типами постачальників;
- зміна форм і цілей стратегічних альянсів;
- збільшення відтоку мізків / притоку мізків, у тому числі фізичних і віртуальних форм;
- нові форми внутрішньо- і міжрегіональних програм вищої освіти, особливо ініціативи щодо мобільності;
- сильніша конкуренція міжнародного рівня та інновацій у ринковому підході до освіти;
- перехід від допомоги в цілях розвитку до обміну партнерства, до комерційної торгівлі в освіті [7] (пер. авт.).

Ці зміни та нові сценарії вводять цілу низку питань, які є центральними для вивчення міжнародного аспекту вищої освіти.

Вплив нових форм і видів міжнародної академічної мобільності на визнання і підтримку корінних культур є предметом, що викликає різні позиції і настрої. Багато хто вважає, що сучасні інформаційні та комунікаційні технології і рух людей, ідей, культур через національні кордони відкриває

нові можливості для просування своєї культури в інші країни, представляє додаткові можливості для злиття та гібридизації культури.

Інші бачать результати, що викликають тривогу. Вони стверджують, що ці ж сили руйнують національну культурну ідентичність і що замість того щоб створювати нові, гібридні культури, рідні культури, гомогенізуються, а засобом для цього вони у більшості випадків вважають вестернізацію [9].

Ще одним тривожним викликом для вищих навчальних закладів по всьому світу стала Генеральна угода про торгівлю послугами (ГАТС). Вища освіта традиційно розглядається як «суспільне благо» і «соціальна відповідальність». Але з появою цієї нової міжнародної торгової угоди, вища освіта стала ринковим товаром, а точніше, міжнародною ринковою послугою. Багато хто вважає, що ГАТС відкриває нові можливості й вигоди, в той час як інші розглядають її як новий ризик. У центрі дискусії для багатьох педагогів є вплив зростаючої комерційної транскордонної освіти на цілі, роль і значення вищої освіти.

Збільшення кількості нових комерційних і приватних провайдерів, комодифікація освіти і перспектива нових рамок торгової політики є каталізаторами для стимулювання серйозного міркування про роль, соціальні зобов'язання і фінансування громадських ВНЗ у суспільстві. Трикутник викладання / навчання, наукові дослідження і послуги суспільству традиційно направляють на еволюцію університетів і їх внесок в соціальний, культурний, людський, науковий і економічний розвиток нації.

Багато державних і приватних некомерційних закладів мають більш широкий інтерес у міжнародному вимірі освіти, ніж поставки освіти через національні юридичні кордони. ВНЗ активно розширюють міжнародний аспект своїх досліджень, навчальних і сервісних функцій. Цей підхід є необхідністю, що викликана зростаючою взаємозалежністю країн, які сподіваються адресувати вирішення таких глобальних проблем як зміна клімату, викорінення злочинності, боротьба з тероризмом та охорона здоров'я шляхом проведення спільних досліджень і наукової діяльності.

Міжнародні та міжкультурні аспекти навчальних програм і процесів викладання / навчання є важливими для підвищення якості й доречності вищої освіти. Одним із провідних обґрунтувань для інтернаціоналізації на інституційному рівні є підготовка випускників, які володіють міжнародними знаннями і міжкультурними навичками, здатних жити і працювати в спільнотах з більш культурним розмаїттям, як вдома, так і за кордоном. Важливе питання є, як підвищена увага до комодифікації та нові правила торгівлі будуть впливати на характер і пріоритетність наданих науковим, соціальним, культурним і політичним мотиваціям некомерційної міжнародної освітньої діяльності.

Збільшення кількості випускників середньої школи в поєднанні з демографічними змінами, навчанням упродовж життя, а також мінливими потребами в людських ресурсах, створених економікою знань, прискорюють попит на післясередню освіту. Чи міжнародна освіта допомагає країнам задовільнити цей зростаючий попит країни для подальшої освіти? Багато відповіли б «так» і бачать більш широкий доступ для студентів як сильну мотивацію для всіх форм навчання, які переміщуються між країнами. Але рух поодинокі не відповідає на гострі питання про рівність доступу і чи буде він доступний тільки тим, хто може собі це дозволити [12].

Розширення транскордонної освіти новими приватними комерційними провайдерами представило новий виклик (і прогалину) в області забезпечення якості. Історично склалося, що національні агенції забезпечення якості не орієнтувалися на оцінку якості імпортованих і експортованих програм.

Важливо визнати зусилля багатьох країн зі створення критеріїв і процедури для систем розпізнавання гарантії якості й для призначення сумлінних акредитуючих осіб. У той же час, необхідно визнати збільшення самозваних і досить корисливих акредитуючих осіб, а також акредитаційних підприємств, які просто продають «фіктивні» акредитаційні папірці. Університети витрачають значні кошти на маркетингові та рекламні кампанії, щоб домогтися визнання університету і, таким чином, збільшити контингент студентів.

Прагнення до статусу акредитації веде до комерціалізації забезпечення якості / акредитації, оскільки програми і постачальники прагнуть отримати якомога більше «акредитаційних» зірок як спосіб підвищення конкурентоспроможності на ринку і визнаної міжнародної легітимності. Завдання полягає в тому, як відрізнити сумлінних акредитуючих осіб від недобросовісних, особливо, коли ні транскордонний провайдер, ні акредитуюча особа не зареєстрована на національному рівні або визнана в рамках національної системи вищої освіти.

Підвищена академічна мобільність робить питання про визнання ступенів і дипломів у міжнародній політиці в галузі освіти дуже актуальним. Достовірність вищих навчальних програм і їх кваліфікацій є надзвичайно важливими для студентів, їх роботодавців, громадськості в цілому, і, звичайно, для академічних співтовариств. Дуже важливо, щоб кваліфікації, присвоєні транскордонними постачальниками, були законними та визнаними роботодавцями або владами для подальшого навчання як у власній країні, так і за кордоном. Це головне завдання, яке стоїть перед національним і міжнародним сектором вищої освіти, його не можна уникнути, оскільки кількість нових провайдерів і транскордонних програм множитьс [9].

Сила знань, навички та здібності кваліфікованої людини стають важливими питанням для багатьох країн через зростання мобільності професійних / кваліфікованих робітників. Збільшення транскордонного переміщення вчених, експертів і викладачів / професорів частково обумовлено збільшенням конкурентоспроможності людського капіталу в економіці знань. На сектор вищої освіти країни інтернаціоналізація може впливати негативно (відтік мізків) або позитивно (притік мізків).

Україна приєдналася до Болонського процесу (2005 р.) та прагне інтегруватися у світовий та європейський простори вищої освіти. В Інституті вищої освіти Національної академії педагогічних наук України створено відділ інтернаціоналізації вищої освіти. У висновках аналітичного звіту його керівник І.В. Степаненко вважає, що інтернаціоналізація має значний модернізуючий потенціал і, водночас, містить суттєвий виклик системі національної вищої освіти та університетам як її головним структурним елементам. З одного боку, це – нові перспективи для свого розвитку, але з іншого боку, це – нові форми конкуренції й у глобальному освітньому полі, й у європейському просторі вищої освіти. Те, що вважалося якісними освітніми та науковими продуктами у національному контексті, може виявитися неконкурентоспроможним у світовому та європейському контекстах. Але це не означає, що національні наукові й освітні здобутки та доробки мають поступитися місцем

інтернаціональним (глобальним і європейським). Тут якраз і має бути актуалізована та застосована перспектива методологічного космополітизму, яка дозволить не зруйнувати національну систему вищої освіти, керуючись абстрактними вимогами її інтернаціоналізації, а суттєво підвищити її ефективність, інтегрувавши у національний контекст нові та найкращі міжнародні стандарти якості та механізми її забезпечення.

Інтернаціоналізація має дотримуватися таких імперативів: враховувати і поважати місцеві умови, індивідуальні потреби ВНЗ, враховувати не тільки вигоди, а й ризики та непередбачені наслідки, не бути самоціллю, а виступати засобом для досягнення мети підвищення якості освіти, формування у всіх учасників освітнього процесу міжкультурних і міжнародних компетентностей, необхідних для життя та праці у глобальному суспільстві знань. Ці імперативи мають стати ключовими елементами інституційної стратегії інтернаціоналізації вищої освіти в Україні [1].

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналіз зарубіжного досвіду інтернаціоналізації вищої освіти на основі культурно-гуманітарних стратегій / Авт. кол. : І. В. Степаненко, В. В. Зінченко, Т. В. Андрущенко, Л. С. Горбунова, М. А. Дебич, І. М. Сікорська; за заг. ред. Степаненко І. В. // Вища освіта України № 3, додаток 2. – К., 2015. – С. 154–280.
2. Національний освітній глосарій: вища освіта / 2-е вид., перероб. і доп. / авт.-уклад. : В. М. Захарченко, С. А. Калашнікова, В. І. Луговий, А. В. Ставицький, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова / За ред. В. Г. Кременя. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. – 100 с.
3. Atlbach, Philip, Reisberg, Liz, and Rumbley, Laura. (2009). Trends in Global Higher Education, Tracking an Academic Revolution. Boston, Center for International Higher Education, Boston College.
4. Husen, T. International Education / The International Encyclopedia of Education. – Pergamon. 1994. – pp. 2972–2978.
5. Innes, P., & Hellsten, M. (2004). Internationalizing higher education: Critical perspectives for critical times. London: Routledge.
6. Jaramillo, I. C., & Knight, J. (2005). Key actors and programs: Increasing connectivity in the region. In H. de Wit, I. C. Jaramillo, J. Gacel-Avila, & J. Knight (Eds.), Higher education in Latin America: The international dimension (pp. 301–340). Washington, DC: World Bank.
7. Knight, J. (2006b). Internationalization of higher education: New directions, new challenges. 2005 International Association of Universities Global Survey Report. Paris: International Association of Universities.
8. Knight, J., & de Wit, H. (Eds.). (1999). Quality and internationalization in higher education. Paper prepared for the Institutional Management of Higher Education/Organization for Economic Co-operation and Development. Conference, Paris.
9. Knight, Jane. (2008). Higher Education in Turmoil The Changing World of Internationalization. Sense Publishers.
10. Levy, D. (2003). Expanding higher education capacity through private growth: Contributions and challenges. London: Observatory on Borderless Higher Education.
11. Scott, P. (2000, Spring). Globalisation and higher education: Challenges for the 21st century. Journal of Studies in International Education, 4(1), 3–10.

12. Wende, M. (2003). Globalization and access to higher education. *Journal of Studies in International Education*, 7(2), 193–206.

Рецензент: д. пед. н., проф. Шевченко Г. П.